

Trimatis akmuo (*akmuo* – *aš* – *atmintis*) lietuvių poezijoje

SKIRMANTAS VALENTAS

Šiaulių universitetas, Vilniaus g. 88, LT-76285 Šiauliai

El. paštas: skirmantasvalentas@splius.lt

Straipsnyje nagrinėjama *akmens* interpretacija šiuolaikinėje lietuvių poezijoje, jo susiejimas su įvardžio *aš* linksniais (*manęs, man* ir t. t.) ir *atmintimi*. Poezija suformuoja kvazimorfemą *men- / min-*, kurios priebalsiai *m, n* yra alfabeto vidurio raidės. Eilėraščiuose pasitaiko užmaskuotas žodžio *akmuo* vertimas į kitą kalbą, „paslėptas“ lietuvių kalbos žodyje (*akmuo* – *камень* – *kamanė*). Tekstai apie *akmenį* atskleidžia, kaip poezija sukuria *sui generis* lingvistiką.

Raktažodžiai: poezijos kalba, poetinė lingvistika, akmuo poezijoje

IVADAS

Visiems žinomas Romano Jakobsono teiginys, kad poezijoje ekvivalentiškumas panaudojamas sekoms kurti, buvo daugybę kartų diskutuotas ir iliustruotas kartais netgi absurdiškais pavyzdžiais. Viena ryškių poezijos savybių – sujungti lingvistiniu požiūriu neturinčius bendros praeities ir etimologijos žodžius į vieną semantinę lizdą (žinoma, tai bus semantinis poetinis lizdas). Šis bruožas savotiškai susieja poeziją su mokslu: ir vienur, ir kitur svarbiausią vaidmenį atlieka nelinijinis pasaulio matymas [32, 62]. Tačiau net ir neturintys bendros praeities ar darybinių ryšių žodžiai poezijos tekste visada turi begalę sąsajų ir daugybę susilietimo taškų: *akmuo* ir *žmogus*, *akmuo* ir *atmintis* ir t. t. Šie turinio ryšiai sustiprinami ir pagrindžiami raiškos atitikmenimis: visais trimis atvejais, išskyrus įvardžio *aš* vardininko linksnį, žodžiai turi poetinę morfemą *-m(e)n-*. Poezijos tyrinėjimas patvirtina deskriptivistų nuomonę, kad pagrindiniu kalbos vienetu reikia laikyti morfemą, kurią savo ruožtu sudaro morfų klasė, turinti bendrą reikšmę ir dėsningus fonologinius skirtumus, tarp kurių yra papildomosios distribucijos ar laisvosios distribucijos santykiai.

Analizei pasirinkus keturis poetus – Vladą Braziūną, Sigitą Gedą, Aidą Marčėną ir Sigitą Parulskį, bandyta rasti bendruosius *akmens* lauko lietuvių poezijoje kontūrus.

Straipsnio pradžioje pateikiamos lingvistinės trijų žodžių (*akmuo* – *aš* – *atmintis*) etimologijos, kurias papildoma poetinė išmonė: viena vertus, taip pratęsiama ne visai griežta kalbotyros mokslo šaka *etimologija*, kita vertus – ryškinamas šiuolaikiniam mokslui būdingas nelinijinis pasaulio matymas.

Vienas įdomiausių klausimų, kildavęs žmonėms, – akmenų kilmė ir savybės, kurios tik iš pirmo žvilgsnio atrodo esančios akivaizdžios. Kaip nurodo *Simbolių žodynas*, akmuo „dėl

kietumo ir nekintamumo dažnai siejamas su amžina Dievo galia ir suprantamas kaip koncentruotos jėgos išraiška. Tačiau, kad ir kietas, akmuo traktuojamas ne kaip kažkas sustingęs, negyvas, bet kaip suteikiantis gyvybę; graikų mituose, pvz., po tvano žmonės atgijo iš akmenų, kurių primėtė Deukalionas [1, 12]. Visose tautose gerai žinomi įsitikinimai, kad akmuo suteikia nevaisingoms moterims galimybę pastoti, o ant kapų statomi paminklai yra susiję su „mirusiojo apsauga nuo priešišku galių“, t. y. apotropiškumu.

LINGVISTINIS AKMENS KONTEKSTAS

Akmuo

Liet. kalbos žodžio *akmuo* (priebalsinis kamienas, kilm. *akmens*; tos pačios šaknies ir liet. žodis *ašmuo*, pastaruojau atveju turime dėsninę sateminę atliepimą) atitiktikmenys randami daugelyje ide. kalbų; tiesa, jų reikšmės kiek skiriasi: skr. *ásmā* „akmuo, uola, dangus“, gr. *ἀκμῶν* „prieikalas“, rus. *камень* „akmuo“, sen. vok. aukšt. *hamar* „kūjis“ siejami su ide. **ak-*, **ok-* „aštrus, smailus“, plg. lot. *ācer* „aštrus“, liet. „aštrus, akuotas“, pr. *ackons* (E 277) „akuotas“, gr. *ἀκρος* „smailus, aštrus“ [26, 45]. Tiesa, prūsų kalboje ši seną žodį yra pakeitęs *stabis* (E 32), tas pats žodis, kaip ir liet. *stabas*, reiškęs „(su)stingimas, (su)stirimas, (su)kietėjimas“, ir vedamas iš baltų veiksmožodžio **steb-* „(su)stingti, (su)kietėti“. Iš šios šaknies vedamas ir veiksmožodis *stebėtis* (<* *nustirti, nustėrti, sustirti*), *stebulė, stabaras* [22, 146–147].

Poezija labai lengvai priima lingvistinę etimologiją, gretindama žodžius *akmuo* ir *ašmuo*. Taip atsiranda pasakymas *akmens ašmenų*, fonetiškai susietas su etimologiniu signalu (1) *godžiai gaudžiau*:

*būtų pasiuntęs kariuomenę
rankom it varis karštom, godžiai gaudžiau
tvaiką akmens ašmenų ir šviesos ir girdėjau, kaip kosti, šnopojoja, ir buvo
veidas vėsus prisiminti nelaimės akimirką, buvo*
[8, 53]

Tekstas, kuriame susiduria *akmuo* // *ašmuo*, turi daugybę užuominų, susijusių su žodžių lyginimu ir etimologija. Vertikalus lyginimas yra ne tik ir ne tiek *ašmuo* / *akmuo*, kiek ryškinama fonemų *š* : *k* priešprieša, išplitusi į visą tekstą; be to, greta šios priešpriešos po tekstą yra pasklidusi vienaskaitos : daugiskaitos priešprieša:

*aštriems ašmenims aštru ašmenų aštrių
kietam akmeniui kieta kieta akmens*
[24, 77]

Aš – manęs – man

Vienas svarbiausių pirmojo asmens požymių yra tas, kad jis, skirtingai nuo antrojo ar trečiojo asmens, yra supletyvas: šaknis pasikeičia tiktai šiame asmenyje: *aš* ↔ *manęs*, bet *tu* ↔ *tavęs*, *jis* ↔ *jo*. Čia neįmanoma pateikti darbų apžvalgos [žr. 33, 123–153], tačiau galima susitelkti ties klausimu, kuri iš dviejų formų yra senesnė. Indoeuropeistai, nagrinėdami gretimines formas **egō/eg(h)om/*-em/*-m* (2), daro išvadą, kad būtent pastarosios yra buvusios seniau-

- (1) Poetinis tekstas neretai siunčia signalus, nurodančius glaudų raiškos ir turinio ryšį. Tiesa, konkrečiu atveju tokios balsių kaitos lingvistiniu požiūriu nėra, nors plg. *lopas* : *laupyti*.
- (2) Kadangi poetinis tekstas yra linkęs etimologizuoti, kai kurios poetinės sekos tampa labai panašios į Vladimiro Toporovo rekonstruotas sekas:
*godžiai gaudžiau
tvaiką akmens ašmenų;*

siomis veiksmožodžio galūnėmis ir kad pagrindinis elementas vardininke yra buvusi forma *-om, o *eg(h) esąs prefiksas, prisijungęs prie *-em. Šią hipotezę patvirtina gerai žinomas faktas, kad formos, susijusios su pirmuoju asmeniu, paprastai turi formantą -m (plg. veiksmožodžio dgs. lot. *ornāmus* „puošiamė“, gr. *φέρομεν* = *nešame*, įvardžio vns. kilm. *manęs*). Šiuos tyrinėjimus pratęsė Vladimiras Toporovas [33, 127], teigęs, kad ide. *egʰom yra neabejotinai kilęs iš daugiau nei vienos formos; šią formą kildindamas iš dviejų elementų – deiktinės dalies (*e-, *He-, *Hei-, *Hi- ir t. t.) ir pastiprinamosios dalelytės (*-gʰh, *-gh) – ypatingą dėmesį skyrė pastarajai formai su elementu -m. Skirtingai nuo daugelio kitų lingvistų, V. Toporovas iškelia idėją, kad seniau šios formos sudariusios ne supletyvinę paradigmą, o buvo vartojamos kartu sintagmatikoje. Pirmojo asmens dalis *men siejama su šaknimis, turinčiomis mentalinę reikšmę „subtili dvasinė substancija“ (3): taigi antrasis asmuo *tu* siejamas su grubesne substancija. Tokiu atveju formulėje *egʰh + men pirmoji dalis yra introdukcija, reiškianti „štai aš, štai mano išorė“, antrosios dalies *men yra atributas, paaiškinantis pirmąją dalį.

Atmintis

Šį žodį su žodžiu *akmuo* (tiksliau – su jo kamieno dalimi *akmen-s*) jungia tik poetinė asociacija. Lingvistiniu požiūriu žodžio *atmintis* etimologinis lizdas nekelia jokių abejonių: liet. *minti*, *menu*, *minėti*, lat. *mīt*, pr. *menentwey* „minėti“, skr. *mānyate* „mano“, lot. *memini* „at-simenu“, gr. *μῆμνα* „noriu“. Vytautas Mažiulis [21, 126–127] rekonstruoja baltų **mini-* „daryti, kad at(si)mintų; at(si)minti, pri(si)minti“, lygindamas šią formą su tokiomis pat slavų formomis, iš kurių yra išsirutuliojusi ir rus. *мни-ть* „manyti, tarti, įsivaizduoti“. Akmens ir (at)minimo ryšys nesunkiai matomas: akmenyse visada buvo brėžiami ženklai kaip at(si)minimo priemonė. Galimas dalykas, kad tokie braižiniai – vienas iš įrodymų, kad *akmuo* ir *atmintis* susiję poetinės kvazimorfemos dėka.

TARP LINGVISTIKOS IR POEZIJOS: AKMUO – MORFOLOGINĖ KEISTENYBĖ

Žodis *akmuo* priklauso priebalsiniam kamienui, kuris diachroniškai yra daug senesnis už kitus kamienus ir šiuo metu lietuvių kalboje beveik išnykęs, tėra likusios tik tokio linksniavimo atskiros formos (geriausiai išlaikytas vns. kilm., dgs. kilm. ir dgs. vard.) daiktavardžiuose ir būdvardžiuose [19, 241; 12, 99], tačiau dauguma jų perėjo į kitus – pirmiausia i-kamieną [15, 15–27; 30, 190–194].

Žodis poezijoje gali būti aktualizuotas ne tik dėl to žodžio fonetinio pavidalo (tai seniai žinoma tiesa), bet ir dėl jo priklausymo konkrečiam linksniavimo tipui, ypač jeigu tas tipas yra egzotiškai atrodanti penktoji linksniuotė, „surinkta“ iš įvairių priebalsinių kamienų, plg.:

<...> o ruduo buvo nupirktas, rudinas

Padalintas su džiuvėsiais ir pienu

Ruduo, akmuo sakėme

Rudens vandens atsikandome

Rudeni rūdimis verkėme

[24, 65]

čia žodis *ašmenų* poetiniu (ne lingvistiniu) požiūriu skaidomas į *aš* + *men-* ir tokį skaidymą stiprina prieš tai esantis žodis *akmenų*; greta atsidūrus *minimalioms poroms* (būtent minimalių porų analize pagrįsta fonemų identifikacija), tekstas priverčia skaitytoją (ar klausytoją) jį analizuoti.

(3) Rusiškai „тонкая духовная субстанция“.

Taigi žodis, įvardijantis *akmenį*, tekste gali atsirasti ne vien dėl fonetinės, bet ir dėl morfologinės šio žodžio savybės: žodžiai kartojami juos linksniuojant (atitinka netgi linksnių tvarka) ir tuo pačiu metu derinant prie nekintančio žodžio (*ruduo*), kurio motyvavimas prasideda fonetika (*ruduo, nupirktas, rudinas*) ir ja baigiasi (*Rudeniu rūdimis verkėme*), tačiau į fonetinį derinimą įterptas morfologinis derinimas: *Ruduo, akmuo sakėme*.

„Laukimo manroje“ Sigitas Parulskis pirmojoje, trečiojoje ir ketvirtojoje eilutėse tarsi linksniuoja priebalsiniam kamienui priklausančius žodžius *vanduo, ašmuo, akmuo* skirtingais jų linksniais:

*šaltam vandeniui šalta šalto vandens
juodai žemei juoda žemės juodos
aštriems ašmenims aštru ašmenų aštrių
kietam akmeniui kieta kieto akmens*
[24, 77]

Tai, ką poetas vadina *mantra*, kalbos požiūriu yra paradigma. Poetas ne tik aptinka morfologiškai „egzotišką“ žodį, bet ir juo *mėgaujasi*, kaip mėgaujamasi *mantra*. Antra vertus, kartojimas turi vieną labai svarbią savybę – jis sunaikina leksines žodžio reikšmes, iš dalies gal sunaikina ir morfologines žodžio reikšmes. Lygiagrečiai eina tarsi kelios paradigmos: centrinis „egzotiškas“ žodis, derinamasis pažyminy (šaltas, kietas) ir trečiasis dėmuo – niekatrosios giminės būdvardis, linksniuojant liekantis visiškai „sustingęs“. Taigi tai, ką poetas vadina *mantra*, iš tikrųjų yra labai judri sintaksinė forma.

Penktosios linksniuotės (buvusio priebalsinio kamieno) žodžių gretinimas gali pereiti prie kitų tos pačios linksniuotės žodžių, tačiau visada išlaikomas minimalių porų principas: a(k)menį : a(š)menys : (r)ašmenys (4):

*tu seną giesmę pajunti
širdy kaip akmenį kiekiausį
pustyklė ašmenys pustyklė
ir dalgio rašmenys ir kryklės
krauju aptryškęs sraujas balsas*
[3, 12–13]

Lyginimas *akmuo // ašmuo* gali būti grindžiamas, motyvuojamas ypatingu poeto pašaukimu (žodžio *tarnas*):

*Šviesotamsa. Ir lyg kažkas balsu
mane viliotų prie audrotos jūros.
Šnabždu į vėją: „Viešpatie, esu tik
balsis vienadienės konjunktūros,
tik žodžio tarnas. Sąskambių piemuo.
Akmuo likimų kryžkelėj. Golemas.
Tik aido aidas. Netgi ne skiemuo,
bangos purplėlis, žiedas chrizantemos.*
[18, 153]

Pasakymai „žodžio tarnas“ ir „sąskambių piemuo“, viena vertus, yra skirti paaiškinti poeto būseną – jis jaučiasi esąs tiktai *balsis* (asociacija į vardą *Aidas*), antra vertus, *žodžio*

(4) *Dalgio rašmenys* – keningas, reiškiantis „pradalgiai“?

tarnas ir *sąskambių piemuo* galima traktuoti kaip keningus, įvardijančius poetą. Tačiau morfologinę ašį sudaro trys penktosios linksniuotės (buvusių įvairių priebalsinių kamienų) žodžiai: *piemuo* : *akmuo* (tekste juos skiria tiktai eilutės lūžis) : *skiemuo*.

Senasis priebalsinis kamienas retkarčiais lemia labai įdomią ir niekur kitur nepasitaikančią savybę – sinonimiką tais atvejais, kai jokios sinonimikos negali būti. Sinonimais žodžiai tampa (žinoma, okazionaliai) todėl, kad jie priklauso buvusiam priebalsiniam kamieniui:

*per gaidžio žingsnelį ilgyn, per aguonos
grūdelį sotyn, ko tos mintys sutinusios
grūdas prie šlyno skiemens lyg pakluonėj
taisytus prisėsti ant švento kertinio*

*skiemens, ant akmens jau nebesančio
kluono, kur ilsis iš Pasvalio basos
parėjusios tirpstančios kojos, kur balsto geršias
skaras, kur į baltąjį dangų keliaujančios dvasios*

[8, 58–59]

Pasakymuose *prie šlyno skiemens, prisėsti ant švento kertinio skiemens* vietoje *skiemens* turėtų būti žodis *akmens*: poetas elgiasi taip, tarsi tie žodžiai būtų sinonimai. Galima daryti išvadą, kad *poezijoje* nėra labai svarbu, ar žodžių reikšmės sutampa, ar sutampa tiktai iš dalies, ar apskritai jos nesutampa. Kur kas svarbesnės už semantinius tapatumus tampa fonetinė charakteristika (tai gerai žinomas dalykas) ir morfologinė klasifikacija (pvz., priklausymas kuriam nors „subtiliam“ priebalsiniam kamieniui), todėl žodis *akmuo* pakeičiamas daugiau kalbinių asociacijų (nes pats pasirodymas yra nelauktas) turinčiu žodžiu *skiemuo* (5). Tačiau poetas tuoj pat menamai pataiso tekstą – gretimas žodis yra *akmuo*, tačiau tai yra *nebesančio kluono* (6) *akmuo*. Galima bandyti atsargiai aiškinti tokį begalinį sinonimiškumą: *skiemuo*, skirtingai nuo *akmens*, nėra materialus vienetas, jis daugiau ritminis vienetas, ir todėl būtent *skiemuo* gali pakeisti tai, ko nebėra, – panašiai, kaip galima papasakoti apie tai, kas buvo, tačiau ko nebėra.

Pagaliau poetas pradeda „žaišti“ keliais morfologiškai „egzotiškais“ žodžiais (*želmuo, akmens, skiemuo, skiemens, tešmens*), pereidamas nuo materialaus pasaulio daiktavardžių (*želmuo, akmuo*) prie jau minėtų ritminių vienetų (*skiemuo*):

*tulžinga sula geltonija, prisigeria dulkių
kad būtų lietaus, nuskalautų, nudulktų
dulksna, sudaigintų rūdijančią kulką
iššautų želmuo iš akmens ir atgultų
skiemuo prie skiemens kaip senelių po liepom
kaulai balti prie Lėvens, baltas kraujas tešmens
po viedrą, į šulnį nuleidžiamą, lėtą
plevenimą pilko ulduko ir giedrą tarytum pro miegą: gyvens*

[8, 59]

(5) Šis terminas į kalbotyros mokslą yra atėjęs iš audimo terminologijos.

(6) Žodis *kluono* fonetiškai priderintas prie *akmuo* (sutaptinis dvibalsis *uo*, užpakalinės eilės vokalizmas).

„Egzotiškoji“ morfologija papildomai sustiprinama heterogeniniais morfologiniais rodikliais: hidronimu *Lėvuo* (7) (kilm. *Lévens*) ir veiksmožodžio būsimosios laiko forma *gyvens*; čia *-n-* yra paskutinis kamieno priebalsis, o *-s* – būsimosios laiko priesaga.

POETINIS AKMENS KONTEKSTAS

Akmuo ir žmogaus kūnas (8)

Akmuo – galva (pagalvė). *Akmuo* poezijos tekste jungiamas su *žmogumi* daugeliu būdų, kurių vienas – „dvigubi“ sintaksiniai ryšiai, pvz., įvardžio *jis* kilmininkas (*jo*) arba žodžio *akmuo* vienaskaitos kilmininkas (*akmens*, *akmenio*) jungiami tiek su žodžiu *slenkstis*, tiek su *galva* – tokiu atveju sintaksinių ryšių interpretacija priklauso tikrai nuo skaitytojo ar klausytojo:

*Tiksi laikrodžių laikas betikslis
nežinai ką akiai susitiksi
kokį laiką nedrįstantį klysti
jo kerai – stebuklinga aklystė
nesulaikoma slenka lig slenkščio
ant jo akmenio galvą nulenksiu*

[4, 5]

Toks tekstas skaitytoją priverčia analizuoti sintaksinius ir prasminius ryšius. Antra vertus, į akis krinta tai, kad *slenkstis* (kuris yra padarytas iš *akmens*) turi papildomų fonetinių ryšių su *žmogumi*: *slenks-čio : nu-lenk-siu* (veiksmožodis turi papildinį *galvą*).

Akmuo susiejamas su *žmogumi* pasitelkus *akmeninę pagalvę*, kuri priklausomai nuo poeto valios gali reikšti tiek *nemigą*, tiek *kietą miegą*.

Akmeninė pagalvė įvardija „nemigą“ Sigito Parulskio eilėraštyje:

*įtrynei mano akis
rožių
spygliais

atitolink nors mirksniui
akmeninę pagalvę*

[25] (9)

Žodžio *akmuo* garsai (tiek priebalsiai, tiek ir balsiai) girdėti visame trumpame eilėraštyje. Vis dėlto galima manyti, kad pagrindinis nedidelio eilėraščio žodis yra įvardis *mano*, atsispindintis ir pavadinime („Nemiga“), ir žodyje *mirksnį*.

Kitu atveju – priešingai – *akmuo*, *akmeninė pagalvė* garantuoja gilų (eilėraštyje – *kietą*) miegą:

*koks čia ežeras, jei
be Meilės salos
kad miegočiau kietai
minkštai man paklok*

(7) Apie hidronimo kilmę žr. [28, 187]. Siekdamas „pritapimo“ prie kitų formų poetas pasirenka ne jo tarmėje vartojamą formą (kaip kituose eilėraščiuose) *Lėvenio*, o bendrinės kalbos formą *Lévens*.

(8) Plg. visose germanų kalbose aptinkamą žodį *Stein* „akmuo“, siejamą su gr. *σῶμα* „kūnas“ [14, 554], bei šio žodžio gretinimą su rus. *стонать* „dejuoti“.

(9) Rinkinio puslapiui nenumeruoti.

*po galva – riedantį akmenį
dumbantį dugną, debesis
[11, 8]*

Įdomu tai, kad tiek pirmasis, tiek antrasis eilėraštis sudarytas kaip kreipinys, netgi vartojama ta pati liepiamoji nuosaka ir rutuliojama ta pati tema (*miego*), tiktai Parulskio tekste *akmeninė pagalvė* įgauna neigiamą atspalvį, kaip kažkas kieta, o Braziūno *akmuo* yra minkštas. Ir viename, ir kitame eilėraštyje yra žodis „kietas“, reiškiantis skirtingus dalykus: Parulskio poezijoje tai yra *akmens*, o Braziūno – *miego* savybė. Pastarajame eilėraštyje prašymas *minkštai pakloti* priešinamas *kietam miegui*, kurį užtikrina *akmens judėjimas*. Judėjimo motyvas stiprinamas pasakymu *dumbantis dugnas*, abu žodžiai istoriškai turi netgi tą pačią šaknį: liet. *dugnas* < **dubnas*, tos pačios šaknies yra ir *duobė*, *dubti*, *dauba*. Pasakymas *dumbantį dugną* – užuomina į judėjimą, geriausiai matomą pasakyme *po galva – riedantį akmenį*, t. y. akmuo nestovi vietoje, jis panašus į vandens tekėjimą upėje.

Pėda: virtimas akmeniu ir atsispindėjimas akmenyje. Akmens ir kūno dalių santykiai turi labai gilią priešistorę, plg. pėduotus akmenis, t. y. akmens ir žmogaus kūno dalies savotišką sujungimą:

*ant vėjuotos Žemaitijos
po plačiom pėdom žemaičių
Šatrijos bebalsis varpas
tyli tukstančiu gaidžių
tyliai laimina gimdyvė
rudėjančių akimirką
po šiltom kalvų pasparnėm
ant pėduotų akmenų
[5, 20]*

Kartu su *pėda akmeny(je)* // *pėduotu akmeniu* eilėraštyje atsiranda *kniūbsčias akmuo*, liudijantis pastarojo panašumą į žmogų (suakmenėjusį žmogų?):

*ant tos nedalingos pasaulės
išlindus, rainai šmirinėja
sapno gliti gyvačiukė
karaliui į burną, atgal
išėjo karaliui per kulnį
žiūriu į jo akmenį kniūbsčią
į pėdą tuščiam akmeny
[8, 82]*

Akmenėjimo, t. y. virtimo *akmeniu*, motyvas neleidžia atsakyti į klausimą, ar virstantis akmeniu tampa mažiau judrus (loginė seka), ar dar judresnis:

*kol akmenį rankoj laikau
kad paleisti į amžiną priešą –
suakmenėju*

*akmuo man (10) iš delno išrieda
pavirtęs baikščiu zuikeliu
nuskuodžia laukais
<...>*

[16, 87]

Akmenejimo procesas primena Sigito Gedos motyvą iš eilėraščio apie žemaičius. Kodėl žmogus, laikantis rankoje akmenį, pats ima *akmenėti*? Galimi du aiškinimai. Pirmasis – ypatingas *akmens* sąlytis su įvardžio *aš* supletyvinėmis formomis (*akmuo man*), abiejų žodžių fonika pratęsiama žodžiuose *rankoj*, *amžiną*, *delno*. Tačiau yra ir antrasis, jau ne kalbinis, o mitologinis dėmuo. Akmuo pavirsta ne į bet ką, o į zuikį, t. y. tą dievybę, kuri minima aprašant karalių Mindaugą [2, 159–163].

Akmeniui pavirstama tam tikrais etapais, trečiasis etapas jau ne materialus, o dvasinis (*teisybės akmuo*):

*tas akmuo, kuriuo pavirtau ligi kelių, pirmąjį kartą save
savo žodžiu ir užkeikęs, antrąjį kart ligi juostos
o trečią – teisybės akmuo, pakyla jau buvau
teisiatikių nuosprendžiams skelbti*

[6, 101]

Būtent kojos ir rankos gali būti įvardytos taip, jog nebeaišku, ar tai *akmens kojos / rankos* ar jos yra *suakmenėjusios*, t. y. vaizduojama taip, tarsi rankas / kojas turėtų pats akmuo:

pynėsi šaknys ant akmenio kojų, ant tako pašiūrės

[7, 119].

Galbūt *akmens kojos* gali paaiškinti *akmens judrumą*?

Judrus akmuo: riedantys akmenys

Antano Baranausko poemoje *Anykščių šilelis* akmuo nurodomas kaip *paminklas*, esantis apibrėžtoje erdvėje tarp dviejų upelių, – Puntuko ir Šlavės. Velnias yra įvardijamas kaip *dievaitis* ar vienas iš *dievaičių*, palikusių *daugal paminklų*, plg. *ak-men-į : pa-min-klas*. Tačiau akmuo yra ne tai, kas statiška, o priešingai – tai, kas dinamiška, kas gali būti (tegu ir pusiau dieviškos, pusiau demoniškos būtybės) *nešama*. Pats *nešimas*, viena vertus, rodo nešančiojo jėgą, antra vertus – kad akmuo nėra kažkas sunkaus ir nepakeliamo. Tiesa, tai tinka dievybėms, kurioms žmonės negali prilygti jėga, todėl jie akmenis tik ridena ar kitaip tąso: pirmuoju atveju *akmuo* yra prijaukintas, panašiai kaip *karvės* ar *avyš* – *akmenų ritinimas* atitinka būtent pastarųjų ganyimą, tai savotiškas akmenų „prižiūrėjimas, rūpinimasis jais“.

*Žmonės ritino akmenis,
Ganė karves, avis.
O virš jo – Moters akys –
Augo, plėtėsi vis.*

[13, 60]

Šias eilutes yra bandęs aiškinti Kęstutis Nastopka: „Atrodytų, kad pirmosios dvi šios strofos eilutės – tik veiksmo fonas, neutrali grotybė. Tačiau modifikuotos kulminacinėje

(10) Pasakyme *akmuo man* įvardžio fonetika savotiškai „kompensuoja“ kituose linksniuose daiktavardžio kamiene esantį *n* (*akme-n-s*).

skyriaus strofoje (*Žmonės ėjo per akmenis, / Ginė (11) karves, avis*), jos kalba apie kai ką daugiau. „Per akmenis“ ir „Moters Akys“ – ne atsitiktinė, rimo įtvirtinta paralelė, o du kontrastiškai žmogaus būties pradai“ [23, 113]. Galima besąlygiškai pritarti pirmajai išvados pusei ir pasiginčyti su antrąja dalimi dėl būties kontrastiškumo: *akmuo* ir *žmogus* yra tarsi suaugę į vientisybę, primenančią *kentaurą*. Pasakymas *Akys / augo*, viena vertus, primena bandymus ieškoti poetinės balsių kaitos, kita vertus – primena pasakymą *ak(men)ys augo*: žodis išskaidomas taip, kad viename poetiškai išskiriamame sande slypėtų nuoroda, plg. nuorodą į žmonių kalbos pavadinimą Homero minimoje upėje prie Trojos: *Σκᾶμανδρος*.

Kitu atveju aprašoma situacija primena savotišką akmenų (*bejėgius akmenis*) laidojimą:

*žmogystos rausė duobes, tąsė bejėgius akmenis
plačiai užsimoję, skaldė stiprėjantį vėją*
[25, 97]

Vienas aiškiausių požymių – akmenėjimas, todėl ir galima sakyti – *skaldė stiprėjantį vėją*; čia *stiprėjimas* gali būti suvokiamas kaip savotiškas *akmenėjimas* (plg. Gedos eilutes apie akmenėjančius žemaičius).

*Akmenys tarsi
Kiaušai dažyti
Galima bus jau
Ir padaužyti*
[13, 11]

Eilėraštyje gali labai keistai išsirikiuoti keli skirtingi veiksniai, turintys tą patį darinį. Trys iš veiksnių – *ledynai* – *paukščiai* – *žmogus* – iš tikrųjų gali keliauti. Tokia sistema išjudina ir pirmąjį veiksnį – *akmenys*.

*Per Lietuvą ėjo akmenys,
Ledynai – paukščiai – žmogus*
[13,31]

Judrus, keičiantis savo padėtį erdvėje akmuo tampa panašus į žmogų:

*per kiaurą žiemą linmarkoj vaikštė (12)
linksmas toks, keistas dugno akmuo*
[9, 86]

Akmuo ir „aš“

Akmuo yra tai, kas auga iš *žemės*, ir tas augimas yra susijęs su kitais judriais objektais – *bėgančiu vandeniu* ir *lakiojančiais debesimis*. Eilėraščio pradžios triadą *akmuo (auga) – van-*

(11) Kęstučio Nastopkos knygoje toks citavimo būdas yra labai intriguojantis, nes skaitytoją masina įžiūrėti citavimo klaidą: pateikiamas vienoks posmas, o po to jau nagrinėjamas nuo jo truputį besiskiriantis posmas. Iš tikrųjų jokios klaidos nėra: antrasis poemos „Strazdas“ eilėraščio „Moteris“ posmas yra tarsi to paties eilėraščio aštuntojo posmo pakartojimas: antrojo posmo pirmosios eilutės silpnėjanti dinamika (*Žmonės ritino akmenis* → *Žmonės ėjo per akmenis*) kompensuojama antrosios eilutės stiprėjanti dinamika (*Ganė karves, avis* → *Ginė karves, avis*). Aštuntojo posmo veiksmažodis *ginė* galbūt keičiamas derinant jo fonetiką prie posmo garsų (fonetinis aspektas) ir prie kitų posmo veiksmažodžių (*ritino, augo, plėtėsi*) judrumo (semantinis aspektas). Taip poezija atlieka V. Toporovo pabrėžtą „budėjimo“ funkciją.

(12) Tarminė rytyų aukštaičių forma.

dens (*bėga*) – *debesys* (*lakioja*) atkartoja eilėraščio pabaigos veiksmožodinė triada *keliu* (*akmenį*) – *geriu* (*atmintį / ugnį*) – *prisiminti*: taip eilėraščio pabaiga virsta kvazimorfemos *men-* / *min-* aktualizavimu:

*AKMUO be tėvo auga
be kojų vandens bėga
lakioja debesys besparniai
raudonom ažuolų šakom

po jom vienbalsę dzūkų ugnį
devyniaragis elnias kursto
kai aš plaukiu tą gilią upę

keliu tą akmenį iš dugno
geriu tą atmintį tą ugnį
o prisiminti negaliu
[10, 124]*

Dėl tokio glaudaus *akmens* ir *aš* ryšio ištisas eilėraščio posmas gali pasirodyti esąs poetinės kvazimorfemos variacija. Antai Braziūno eilėraštyje „Sakalas keleivis“ ne tik tris kartus aptinkama kvazimorfema *men-* / *men-*, bet ir vos ne kiekviename žodyje yra fonema *n*:

*Akmenie, nuo kelio šalintas
Glauskis, akmenie, manęs
Atminų raudon įkalintas
Lauk manęs devyndienas
[10, 192]*

Akmuo ir atmintis

Akmens ir *atminties* (13) jungties pagrindu galima laikyti alfabeto vidurio raidžių aktualizavimą. Alfabetas yra patraukęs tiek mokslininkų, tiek ir besidominčiųjų sritimis bei idėjomis, išeinančiomis už mokslo ribų, dėmesį. Aptardama ši reiškinį Natalija Fatejeva bando atsakyti į klausimą, kodėl alfabetas kartais tampa poezijos kūrinio ašimi, pažymėdama, kad tokiais atvejais išauga kiekvienos raidės vertė. Raidė įgyja vizualaus ženklo statusą [34; 31]. Raidžių junginiai, regint eilėraščių vizualiai, įgauna pasikartojančios poetinės morfemos įspūdį.

*Atminai
Namų dvasia atminuose.
Sūrių (14) kampų akmenyse
kur kūtės kvapo patale
galuojasi pirmadėlė, –
čia visa imas, visa randas:
genties likimas, viksvos randas...
Čia ėdžios kaip altorius šventos;
čia slenksčio duodanti ranka*

(13) *Akmens* ir *atminties* ryšį galima išvelgti ir Antano Baranausko paminklo paminėjime *Anykščių šilelyje*:

*Gyvindami wenýbej dawaiczom intíky,
Kurė doūgal pamiñklū pō miszkūs palíky.
Nėszys wélnias ōkmány, didūmo kaip grýczos*

(14) Aiški nuoroda į dar vieną kristalą – druską.

*ištiesus laiko Dievo kūną
ir nesulaukia palaidūno
jo gražiuose šermenyse*
[10, 62]

Eilėraštis konstruojamas kaip abėcėlės vidurio priebalsių *m*, *n* išskleidimas tekste. Šios formulės šerdį sudaro žodžio *akmenyse* formuojama poetinė morfema *men-*, kuria prasideda eilėraštis (plg. *atminuose*, nors pačiame pirmajame žodyje raidės *m*, *n* pasikartoja atvirkštine tvarka – *NaMu*, taip susijungia eilėraščio pirmasis žodis su eilėraščio paskutiniu žodžiu *šerMeNyse*) (15). Atkreiptinas dėmesys, kad visus tris žodžius, kuriuose yra poetinė kvazimorfema *men-* (*atminuosė*, *akmenysė*, *šermenysė*), jungia ir ta pati ritmika: keturskiemenių žodžių kirtis paskutiniame skiemenyje, priešpaskutinio skiemens pagrindą sudaro arba sutaptinis dvibalsis, arba ilgasis balsis, trečiasis nuo galo skiemuo yra beveik tapatus visuose trijuose žodžiuose, o pirmojo ir antrojo žodžių pirmieji skiemenys *at-* : *ak-* fonetiniu požiūriu yra labai artimi. Be šių trijų žodžių, kuriuose eilėraštis išskiria formantą *-men-*, šio formanto atspindžiai išmėtyti visame eilėraštyje, kurio „garsinė schema“ atrodytų taip:

- (1)n(a)m m(i)n
- (2)m m(e)n
- (3)- - - - -
- (4)m
- (5) (i)m n:
- (6)en im n.
- (7)n
- (8)en n n
- (9)n
- (10)n n
- (11)men.

Akmuo ir / ar vanduo?

Pirma, rekonstruojama *akmens* semantika labai primena vieną vandens būklę – *ledo* susidarymą. Viena vertus, galbūt neatmestina liet. kalbos *ledas* sąsaja su gr. *λίθος* „akmuo“, antra vertus, tiek žodžio *ledas*, tiek žodžio *akmuo* rekonstruojama semantika labai panaši: abiem atvejais turimas galvoje „(su)stingimas“. Be to, aptinkama daugybė vandenvardžių, kurių šaknis sutampa arba su liet. *akmuo*, arba su pr. *stabis*, plg. *Akmena*, *Akmenas*, *Akmeninė*, *Akmenynas*, *Akmeninė*, *Akmeninis*, *Akmeniukas*, *Akmenupis*, *Akmenų upelis* ir t. t. Labiau nei pastarieji atvejai į akis krinta vandenvardžiai su šaknimi *stab-* : Aleksandras Vanagas nurodo [28, 313], kad arealiniu požiūriu ežero pavadinimas *Stabingis* (ež. prie Seinų) nesunkiai siejamas su pr. *stabis* „akmuo“, tačiau kiti vandenvardžiai, turintys šią šaknį, yra aiškiai už galimo jotvingių ar prūsų poveikio arealo, plg. *Stabalkis*, *Stabinė*, *Stabiškė* ir pan. Taigi bet kuriuo atveju *vandens* (tiksliau – *vandenvardžio*) sąsaja su *akmens* įvardijimu yra akivaizdi. Kaip nurodo Vanagas [29, 15], iš bendrinio žodžio *akmuo* yra kilę šimtai Lietuvos

(15) Pasakymas *graziuose šermenyse* savo ruožtu derinasi su *šermenų* apeigomis, jungiančiomis giesmes ir vaišinimą po pagiedojimo, plg. *šermenų vaišes*. Žodis *šermenys* (plg. pr. *sirmen*, *sermen* „Leichenschmaus, šermenys“) turi tą pačią šaknį kaip ir liet. *šerti* (gr. *κοπέω* „sotinu“). Baltų **šermen-* (priebalsinis kamiengalis, greičiausiai *pluralia tantum*) „penėjimai“ yra sufikso *-*men-* vedinys iš baltų *ser-* „penėti“, savo ruožtu kilęs iš ide. *k̑er-* „t. p.“ Apie tai išsamiau žr. [26, 105; 22, 114 su liter.].

vietovardžių: *Akmėna, Akmenė, Akmenynai, Akmenynė, Akmenytė* ir t. t. Dėmesį patraukia tai, kad „tik nedidelė jų dalis gali būti susidarę iš vandenvardžių“ (ten pat) (16).

„Klajojantys“ vandenų ir akmenų vardai geriausiai žinomi iš Antano Baranausko *Anykščių šilelio* antrosios dalies.

Panašiai rašo Braziūnas (*kaip akmuo gilus*), nors dažniausiai įsivaizduojama, kad „gilėti“ gali vanduo, upė ir pan., bet sakoma „gilus dangus“, tad tarinio *pagilėjo* veiksniais tampa *dangus, akmuo*.

*pagilėjo dangus ir akmuo
priešais aušrą skaidrėjo
ir nugrimzdo vanduo
žolėje palytėtoje vėjo
[17, 66]*

*žolės nieko nesiekia, tik žydi
žolės žydi ir tyli – yra
nepaniekinta žodžio gražybė
išdalyta skaisti neįautra*

*pasiklydus šviesa atgalinė
ubagyno žmonių padaržiuos
dygsta dygūs dykynių žolynai
atminimuose mano gražiuos*

*neišmanantys, žydi ir tyli
nenuvylusie sapno klausos
jie sruvena į akmenio gylį
į šalvenimą upės blausios
[7, 99]*

*karuos sudegęs saulėj nusilupęs
tylus kaip krosnis kaip akmuo gilus
[3, 30]*

Vanduo gali tapti kietu objektu (*ledas*), o pastarasis vėl grįžta į savo pradžią:

*ir supuls kaip supuola į akmenį vėl
atitirpęs akmuo
[6, 64]*

Nepaisant tariamo sunkumo ir kietumo, *akmuo* labai primena vandenį:

*Kol ant medžių įsidegus
Viešpaties akis pirmoji
akmenin juodan prasmego
[4, 85]*

Polilingvizmas: liet. *akmuo* ir rus. *камень*

Dviejų (ar kelių) kalbų užmaskuotas sambūvis eilėraštyje nėra retas reiškinys, nes poezijoje visada matomas polinkis į polilingvizmą, plg.:

(16) Plačiame indoeuropeistikos kontekste žr. [27, 385–391].

Raganos išbandymas ugnimi

<...>

*ražas pražys ir prašysis: atsigulė žemėj
senė raganė pavidalo buvo ji – žmuo
jūs ugnimi išbandykit mane mano žiedo kamanę
stosiuos prieš dievą o ji mano anty akmuo*

[10, 48]

Paskutinis eilėraščio posmas, kaip ir daugelis Braziūno eilėraščių, pagrįstas vertimu iš vienos kalbos į kitą kalbą – implicitiniu *kamanės* (17) gretinimu su *akmeniu*, plg. rus. *камень* = *akmuo*. Tas gretinimas yra eilėraščio prasminė viršūnė: lyrinis herojus stoja prieš Dievą, prašydamas išbandyti ugnimi. Emocinis eilėraščio kilimas kuriamas paroniminėmis konstrukcijomis, vedančiomis poetinės etimologijos link: pasakymas *ražas pražys ir prašysis* primena ne tik vienu žodžių įrašymą į kitus žodžius, bet ir skaitytojo „privertimą“ morfologiškai (*ražas* : *pražys*; *pražys* : *prašysis* ir t. t.) ir fonologiškai pagal minimalių porų metodą (*pra-ž-ys* : *pra-š-ys-(is)*) analizuoti tekstą. Dviejų kalbų (lietuvų ir rusų) žodžių poetinis gretinimas yra tokių sekų logiškas pratęsimas peržengiant lingvistinę sieną (*kamanė* – *камень*).

IŠVADOS

Poezijos tekstuose, kuriuose kalbama apie akmenį, aptinkama trinarė gretinimo sistema: *akmuo* – *aš* (*manęs*) – *atmintis*. Žodis *akmuo*, priklausantis priebalsiniam linksniavimo kamienui, poezijoje suvokiamas kaip morfolginė keistenybė, t. y. ženklinta forma, todėl eilėraščio posmas gali būti sudarytas iš to paties kamieno daiktavardžių (*akmuo* : *ašmuo* : *ru-duo* : *vanduo* : *tešmuo*).

Akmens semantinio lauko aktualizavimas išplečia lingvistinę poezijos erdvę, *akmuo* asocijuojamas su poezijos autoriaus *aš*: žodis *akmuo* / *akmens* susiejamas su supletyvinio įvardžio *aš* linksniais (*manęs*, *man* ir t. t.) ir *atminties* tema. Galima daryti išvadą, kad *akmuo* poezijoje aktyvuoja pragmatinius (kalbos ir kalbančiojo) ryšius. *Akmuo* siejamas su žmogaus kūno dalimis (galva, kojomis, rankomis), miegojimu, pagalve, interpretuojama tema *virtimas akmeniu*. Viena svarbiausių *akmens* savybių – jo judrumas, panašumas į vandenį (gilumas).

Dar XX a. pradžioje Ferdinandas de Saussure'as pažymėjo, kad už matomo teksto slypi kitas – implicitinis – tekstas. Tekstų apie *akmenį* esmę sudaro būtent tokių „dvigubų“ tekstų buvimas. Straipsnyje parodoma, kaip už eksplisitinio teksto gali slypėti ne tik etimologinis aiškinimas, bet ir kitų kalbų žodžiai, paslėpti lietuvių kalbos žodžių dalyse, pažymimas lingvistinės sienos peržengimas ir užmaskuotas vertimas poezijos tekste: *akmuo* : *камень*.

Analizuotuose poezijos tekstuose apie *akmenį* matomas svarbiausias poeto tikslas – įvardyti pasaulį taip, kad mokslinį pažinimą papildytų meninis pažinimas.

Gauta 2011 04 04

Priimta 2011 07 13

(17) Liet. *kamanė*, lat. *kamane*, pr. *camus* siejamos su ide. **kem-* „dūgzi, zvimbti“, žr. [26, 30]. Tiksliau aiškina Mažiulis [20, 107–110]: plg. p. 108 esančią pastabą, kad pr. kalbos žodis *camus* (E 788) yra kilęs iš baltų veiksmazodžio **kam-* „(intensyviai) dūgzi, zvimbti“.

Literatūra ir šaltiniai

- [1] BECKER, Udo. *Simbolių žodynas*. Vilnius: Vaga, 1995. 327 p.
- [2] BERESNEVIČIUS, Gintaras. *Lietuvių religija ir mitologija*. Vilnius: Tyto alba, 2008. 279 p.
- [3] BRAZIŪNAS, Vladas. *Slenka žaibas*. Vilnius: Vaga, 1983. 63 p.
- [4] BRAZIŪNAS, Vladas. *Voro stulpas*. Vilnius: Vaga, 1986. 155 p.
- [5] BRAZIŪNAS, Vladas. *Išeinančios pušys*. Vilnius: Vyturys, 1992. 61 p.
- [6] BRAZIŪNAS, Vladas. *Alkanoji linksniuotė*. Vilnius: Vaga, 1993. 122 p.
- [7] BRAZIŪNAS, Vladas. *Užkalinėti*. Vilnius: Vaga, 1998. 144 p.
- [8] BRAZIŪNAS, Vladas. *Ant balto dugno*. Vilnius: LRS I-kla, 1999. 135 p.
- [9] BRAZIŪNAS, Vladas. *Lėmeilėmeilėmeilė*. Vilnius: Vaga, 2002. 128 p.
- [10] BRAZIŪNAS, Vladas. *Vakar yra rytoj*. Vilnius: LLTI, 2007. 312 p.
- [11] BRAZIŪNAS, Vladas. *Priedainė*. Eilėraščiai ir latvių poezijos vertimai. Vilnius: Apostrofa, 2008. 192 p.
- [12] DINI, Pietro Umberto. *Baltų kalbos*. Lyginamoji istorija. Vilnius: MELI, 2000. 540 p.
- [13] GEDA, Sigitas. *Varnėnas po mėnuliu*. Vilnius: Vaga, 1984. 335 p.
- [14] HOOPS, Johannes (Hrsg.). *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Bd. 29. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2005. 637 p.
- [15] KAZLAUSKAS, Jonas. *Rinktiniai raštai*. T. II. Vilnius: MELI, 2000. 324 p.
- [16] MARČĖNAS, Aidas. *Šulynys*: LRS I-kla, 1988. 110 p.
- [17] MARČĖNAS, Aidas. *Angelas*. Vilnius: Vaga, 1991. 235 p.
- [18] MARČĖNAS, Aidas. *Eilinė*. Vilnius: LRS I-kla, 2006. 423 p.
- [19] MAŽIULIS, Vytautas. *Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai (deklincija)*. Vilnius: Mintis, 1970. 344 p.
- [20] MAŽIULIS, Vytautas. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. T. 2, I–K. Vilnius: MELI, 1993. 331 p.
- [21] MAŽIULIS, Vytautas. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. T. 3, L–P. Vilnius: MELI, 1996. 365 p.
- [22] MAŽIULIS, Vytautas. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. T. 4, R–Z. Vilnius: MELI, 1997. 323 p.
- [23] NASTOPKA, Kęstutis. *Išsprūstanti prasmė*. Vilnius: Vaga, 1991. 342 p.
- [24] PARULSKIS, Sigitas. *Marmurinis šuo*. Vilnius: Baltos lankos, 2004. 175 p.
- [25] PARULSKIS, Sigitas. *Pagyvenusio vyro pagundos*. Vilnius: Baltos lankos, 2009. 102 p.
- [26] SABALIAUSKAS, Algirdas. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas, 1990. 335 p.
- [27] SCHMIDT, Peter–Wolfgang. Wasser und Stein. *Sprachwissenschaftliche Forschungen. Festschrift für Johann Knobloch*. Innsbruck, 1985, S. 385–391.
- [28] VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1981. 408 p.
- [29] VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvos miestų vardai*. Vilnius: MELI, 1996. 322 p.
- [30] ZINKEVIČIUS, Zigmąs. *Lietuvių kalbos istorija*. T. 2: *Iki pirmųjų raštų*. Vilnius, 1987. 306 p.
- [31] СТЕПАНОВ, Ю. С.; ПРОСКУРИН, С. Г. *Константы мировой культуры. Алфавиты и алфавитные тексты в период до двоеверия*. Москва: Наука, 1993. 158 с.
- [32] СТЕПАНОВ, Ю. С. *Концепты. Тонкая пленка цивилизации*. Москва: Языки славянских культур, 2007. 248 с.
- [33] ТОПОРОВ, В. Н. *Исследования по этимологии и семантике*. Т. 2(1). Москва: Языки славянских культур, 2006. 544 с.
- [34] ФАТЕЕВА, Н. А. *Что происходило в языке и за языком: активные процессы в поэзии конца XIX – начала XXI века. Семиотика авангарда*. Москва: Академический Проект, 2006, с. 860–878.

SKIRMANTAS VALENTAS

Three-dimensional stone (*stone – me – memory*) in Lithuanian poetry

Summary

The article analyses the interpretation of *stone* in the works of four Lithuanian poets. Texts referring to stone exhibit a three-dimensional comparison system: *stone – me – memory*. The word *stone* belongs to the consonantal declension stem and in poetry is perceived as a morphologically marked form, so the stanza of the poem is tried to be formed of the nouns belonging to the same stem (*akmuo* 'stone': *ašmuo* 'blade': *ruduo* 'autumn': *vanduo* 'water': *tešmuo* 'dug').

Actualization of the semantic field of *stone* expands the space of linguistic poetry; *stone* is associated with the author's *me*: the word *stone* (sometimes its historical doublet *blade*) is related to the suppletive pronoun's *aš* 'I' cases (*manęs* 'me', *man* 'to me', etc.) and the theme of *memory*. It could be concluded that *stone* in poetry activates pragmatic (speech and speaker's) relations. *Stone* is related to the parts of human body (head, legs, arms), sleeping, pillow; the theme of *turning into stone* is interpreted in various aspects. One of the most important features of stone is its mobility, resemblance to water (depth).

It was Ferdinand de Saussure who noticed that behind the visible or explicit text there is an implicit one. The essence of the texts about *stone* is the existence of such 'double' texts. The article shows how the explicit text can hide not only the etymological explanation, but also words of other languages hidden in the parts of Lithuanian words: in the texts we can find overstepping the linguistic line and a hidden translation: *akmuo* : *камень*.

In the poetic texts about *stone* under consideration, we can see the most important poet's aim – to name the world so that scientific knowledge would be supplemented with artistic knowledge and *sui generis* linguistics.

Key words: poetry language, poetic linguistics, stone in poetry